

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

1-2020

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Ш.Каримов, О.Ахмаджонова Бессель оператори қатнашган иккинчи тартибли оддий дифференциал тенгламаларнинг фундаментал ечимлари ҳақида	6
Н.Икрамова, Э.Турсунова Тўртинчи тартибли тўла дифференциалли оддий дифференциал тенгламаларнинг бир синфи ҳақида .I.	12
М.Жалилов, Г.Каюмова Капута оператори қатнашган тўртинчи тартибли аралаш типдаги тенглама учун бир нолокал масала тўғрисида.....	18
	КИМЁ

А.Ибрагимов, В.Хўжаев, У.Умархонова, Д.Тожибоев, М.Исақов Vigna sinensis, cicer orientinum, phaselousayreus, arachhis hypogaea дуккакли ўсимликларни кимёвий таркибига кўра синфлаш масалалари	24
М.Қодирхонов, Т.Сайпиев, С.Рашидова NA-карбоксиметилцеллюлоза эритмасининг юқори ҳарорат ва юқори тузли шароитдаги реологияси	30
	БИОЛОГИЯ, ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

П.Турдалиева, О.Ахмедова Фарғона водийсининг доривор ўсимликлари – макро - ва микроэлементлар манбаи	34
М.Шерматов, С.Умаров Фарғона водийсида анжир парвонаси (Lepidoptera choreutidae) нинг тарқалиши ва ривожланиши.....	38

М.Адхамов Рақамли иқтисодиёт шароитида таълим: муаммолар ва самарадорлик	43
	ФАЛСАФА, СИЁСАТ

Г.Закирова Ўзбекистон матбуоти ва унинг интернет-сайтларида хотин-қизларга нисбатан зўравонлик мавзусига ёндашув.....	46
А.Қамбаров, О.Махмудов XIX аср охири – XX аср бошларида жадид ҳурфикрлигида эркинлик ғояси	52
Ш.Аббосова Глобаллашув жараёнлари ва миссионерлик ҳаракати	57
М.Ғоипов Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг коррупцияга қарши курашиш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари	62
Ж.Боқиев Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигида вояга етмаганларнинг жавобгарлиги.....	69
	ТАРИХ

И.Кузикулов Фарғонада пахта навларини янгилаш билан боғлиқ масалалар ҳақида (XIX аср охири – XX аср бошлари)	73
Д.Абдуллаев Хайрия ва ҳомийлик фаолияти: Ўзбекистон ва жаҳон мамлакатлари ҳамкорлиги мисолида	77

УДК: 34+343.271

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ВОЯГА
ЕТМАГАНЛАРНИНГ ЖАВОБГАРЛИГИОТВЕТСТВЕННОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ
КОДЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНLIABILITY OF THESE WHO HAVE NOT BEEN BROUGHT UP UNDER THE CRIMINAL
LAW OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Ж.Боқиев

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон Республикасида вояга етмаганларга тайинладиган жиноий жазолар, уларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларга тайинладиган жиноий жазоларни янада либераллаштириш масалалари акс этган. Вояга етмаганларнинг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш ҳар бир давлатнинг асосий мақсади ҳисобланади.

Аннотация

Основной целью каждого государства является защита прав несовершеннолетних. В данной статье рассматриваются уголовные наказания, налагаемые на несовершеннолетних в Республике Узбекистан, их особенности и дальнейшая либерализация уголовных наказаний для несовершеннолетних.

Annotation

The main objective of each state is to safeguard the rights of minors. This article highlights the criminal penalties imposed on minors in the Republic of Uzbekistan, their peculiarities and the further liberalization of criminal penalties for minors.

Таянч сўз ва иборалар: вояга етмаган шахс тушунчаси, вояга етмаганлар жиноий жавобгарлиги, унинг ўзига хос хусусиятлари, либераллаштириш, жарима, мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари, озодликни чеклаш, озодликдан маҳрум қилиш.

Ключевые слова и выражения: определение несовершеннолетнего, уголовная ответственность несовершеннолетнего, его характеристики, либерализация, штрафы, обязательные общественные работы, исправления, ограничения, лишение свободы.

Keywords and expressions: Definition of a Minor, criminal responsibility of minors and its characteristics, liberalization, fines, compulsory public works, correctional works, deprivation of liberty, imprisonment.

Мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ республикада барча соҳаларда бўлгани каби суд-ҳуқуқ соҳасида ҳам кенг қамровли ислохотлар олиб борилмоқда. Бундай ислохотлар орасида жазо тизимини либераллаштириш, хусусан, жиноят содир этган вояга етмаган шахсларга нисбатан қўлланиладиган жазоларни қайта кўриб чиқиш масаласига ҳам алоҳида эътибор берилмоқда.

Ўтган йиллар давомида мамлакатимизда қабул қилинган бир қатор қонун ва қонуности ҳужжатларининг асосий мақсади вояга етмаган шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳар томонлама баркамол шахс бўлиб вояга етишлари учун барча шарт-шароитларни яратишдан, давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

Шунингдек, олиб борилаётган ислохотлар натижасида қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликнинг профилактикаси тўғрисида”ги, 2016 йил 14 сентябрдаги ЎРҚ-406-сонли “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисидаги” Қонуни ва бошқа қонунларда ёшларга оид сиёсатни янада жадаллаштириш, улар томонидан жиноятлар содир этилишини олдини олиш кўзда тутилган.

Шу билан биргаликда, 2016 йил 21 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-

Ж.Боқиев – Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси магистратураси “Прокурорлик фаолияти” йўналиши тинловчиси.

тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сонли Фармони қабул қилинганлиги жиноий жазоларни либераллаштиришнинг яққол кўриниши бўлди. Мазкур фармондаги Комплекс режанинг 6-бўлими “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини янада такомиллаштириш”га бағишланган бўлиб, унда вояга етмаганлар учун назарда тутилган жиноий жазоларни либераллаштириш, процессуал ҳаракатларни ўтказишда уларнинг ҳуқуқий ҳимоясини кучайтириш [1] мақсад қилиб олинган.

Шунингдек, 2018 йил 14 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 3723-сон Қарори қабул қилинган ва унда жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштиришга оид давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишларини белгилаб берган 2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича “Ҳаракатлар стратегиясининг” қабул қилиниши суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишнинг муҳим аҳамиятга эга бўлган босқичи бўлди.

Ушбу Концепцияда жиноят содир этган шахсларга нисбатан жавобгарлик муқаррарлигининг ишончли кафолатини таъминлаш, жазолар тизими ва уларни тайинлаш механизмларини қайтадан кўриб чиқиш, эскирган ҳамда замонавий талабларга жавоб бермайдиган жазолар шакли ва турларини чиқариб ташлаш, ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятларни биринчи маротаба содир этган, шунингдек, аҳолининг ижтимоий заиф қатламлари, хусусан вояга етмаганларга нисбатан янада инсонпарварлигини таъминлаш, жиноят процессига жалб этилган вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашга қаратилган жиноий-ҳуқуқий нормаларни такомиллаштириш, вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни таъминлашга қаратилган жиноят-процессуал нормаларни такомиллаштириш, уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш, шунингдек, вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган жиноятларни профилактика қилиш ва олдини олиш бўйича чораларни кучайтириш асосий мақсад қилиб олинган.

Булардан ташқари, Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон

Республикасининг Конституцияси қабул қилинганлигининг 27 йиллиги муносабати билан ўтказилган тадбирда сўзлаган нутқларида ҳамда 2020 йил 24 январ кундаги Олий Мажлис палаталарига йўллаган Мурожаатномасида жиноят ва жиноят процессуал қонунчилигини такомиллаштириш зарурлиги ҳамда янги таҳрирдаги Жиноят ва Жиноят процессуал кодексларини қабул қилиш лозимлигини алоҳида таъкидлаб ўтди [2].

Амалдаги Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг олтинчи бўлимида “Вояга етмаганлар жавобгарлигининг хусусиятлари” кўрсатиб ўтилган бўлиб, ушбу бўлим XV-XVI бобларни ўз ичига олади. Мазкур бобларда вояга етмаганларга нисбатан тайинланадиган жиноий жазолар тизими, жазо тайинлаш қоидалари, жавобгарликдан, жазодан озод қилиш масалалари акс эттирилган.

Бироқ шуни ҳам айтиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси МДҲ давлатлари Жиноят кодекслари орасида нисбатан мукамал бўлишига қарамай, вояга етмаганларга нисбатан тайинланадиган жиноий жазоларда номутаносибликлар мавжуд. Вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятларга жазо тайинлаш мураккаб жараён ҳисобланади. ЖКнинг 81-моддасида вояга етмаганларга тайинланадиган жиноий жазолар тизими белгилаб қўйилган, яъни бунда уларга нисбатан тайинланадиган **жарима, мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари, озодликни чеклаш, озодликдан маҳрум қилиш** жазолари назарда тутилади.

Кодекснинг 82-моддасида жарима жазосини қўллашга оид қоидалар белгилаб қўйилган. Жарима жазоси айбдордан давлат даромадига мазкур Кодексда белгиланган миқдорда пул ундириш ҳисобланади. Ушбу жазо вояга етмаганларга нисбатан базавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан йигирма бараваригача бўлган миқдорда тайинланади.

Агар маҳкум жаримани олти ой муддат мобайнида тўлашдан бўйин товласа, суд мазкур жазо турини мажбурий жамоат ишлари ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазосига алмаштиради. Бунда суд базавий ҳисоблаш миқдорининг бир баравари миқдоридаги жаримани мажбурий жамоат ишларининг икки соатига тенглаштирган ҳолда ҳисоблаб чиқиб, уни мажбурий жамоат ишлари тариқасидаги жазо билан алмаштиради ёки базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари

миқдоридаги жаримани ахлоқ тузатиш ишларининг бир ойига тенглаштирган ҳолда ҳисоблаб, ахлоқ тузатиш ишлари тариқасидаги жазо билан алмаштиради.

Вояга етмаганларга нисбатан тайинланадиган жарима жазоси ҳам маълум маънода муаммолидир. Чунки 13 ёшдан 16 ёшда бўлган шахсларга, умуман олганда вояга етмаганларга содир қилган жинояти учун жарима жазоси қўлланса, жариманинг миқдорини уларнинг ота-оналари, қонуний вакиллари тўлайди. Бундан кўринадики, жиноят учун жазо тайинлашнинг асосий мақсадларидан бири бўлган маҳкумнинг ахлоқан тарбиялаш мақсади ўз аҳамиятини йўқотади. Демокчимизки, мамлакатимизда вояга етмаганларнинг таълим олиш жараёнига асосий эътибор берилади, улар дарс машғулотларига таъсир кўрсатмаган ҳолда меҳнат билан шуғулланишлари мумкин. Жарима жазосини ижро этиш механизми ҳам қонунчилигимизда аниқ йўлга қўйилмаган, шунинг учун аксарият ҳолатларда жазодан кўзланган мақсадига эришиш имкони бўлмайди. Айтиш мумкинки, мазкур жазони ижросини таъминлаш учун вояга етмаган шахс бошқа бир жиноятга қўл уриши, масалан ўғрилиқ жиноятини содир қилиши мумкин ёхуд вояга етмаган шахс учун жарима жазосини ижро этиш муаммо бўлмаслиги, кейинчалик бошқа жиноят содир этса ҳам ушбу жазо орқали кутулиши, натижада жазодан кўзланган мақсадга эришилмаслиги мумкин.

Ушбу фикрлар ҳуқуқшунос **У.Ш.Холиқулов** томонидан қуйидагича таъкидлаб ўтилган: жариманинг самараси узоқ муддатга мўлжалланмаган, назаримизда, вояга етмаганларга тайинланаётган жариманинг таъсирини мажбурлов чораларини қўллаш билан мустаҳкамлаш мумкин [3]. Бунинг учун қонунчиликка ҳам тегишли ўзгартиришлар киритиш керак, яъни, суд юқорида айтиб ўтилган шахсий даромадига эга бўлмаган вояга етмаганларга нисбатан жарима жазоси қўллаш ўрнига ЖКнинг 88 - моддаси 1 - қисм "в" бандига асосан вояга етмаганни махсус ўқув тарбия колониясига жойлаштириш орқали жазо ўз мақсадига эришиш мумкин, деб ҳисоблаймиз.

Жиноят қонунчилигимизда жазо тизимига киритилган ўзгартиришларга кўра, қамоқ жазоси жазо тизимидан чиқарилиб, ўрнига мажбурий жамоат ишлари жазоси киритилди. Мазкур қоида мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар натижасида жиноий жазоларни либераллаштиришга

қаратилган асосий қадам бўлди. Мажбурий жамоат ишлари маҳкумни ҳақ тўланмайдиган фойдали жамоат ишларини бажаришга мажбурий тарзда жалб қилишдан иборатдир. Маҳкум ишлаётган ёки ўқиётган бўлса, мажбурий жамоат ишлари ишдан ёки ўқишдан бўш вақтда ўталади, шунингдек мазкур жазо ўн олти ёшга тўлмаган шахсларга нисбатан тайинланмайди. Мажбурий жамоат ишлари Кодекснинг 82¹ моддасига мувофиқ фақат меҳнатга лаёқатли вояга етмаганларга нисбатан олти соатдан икки юз қирқ соатгача бўлган муддатга тайинланиши белгиланган. Ушбу жазо вояга етмаганларнинг соғлиғига ва маънавий жиҳатдан ривожланишига зарар етказмаслиги, шунингдек ўқиш жараёнини бузмаслиги, таъсир кўрсатмаслиги лозим.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 83-модда вояга етмаганларга нисбатан қўлланиладиган ахлоқ тузатиш ишларига оид қоидалар белгиланган. Ахлоқ тузатиш ишлари – бу маҳкумни суд ҳукми билан белгиланган муддатга мажбурий равишда меҳнатга жалб қилиб, унинг иш ҳақидан давлат фойдасига муайян миқдорда фоиз ундириш тариқасидаги жазо чораси ҳисобланади. Мазкур жиноий жазо тури ҳам фақат меҳнатга лаёқатли вояга етмаганларга тайинланади. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленуми қуйидагича тушунтириш берган: "Ахлоқ тузатиш ишлари пенсия ёшига етган, 16 ёшга тўлмаган шахсларга, меҳнатга қобилиятсизларга, ҳомиладор аёлларга, ёш боласини боқиб учун таътилда бўлган аёлларга ва ҳарбий хизматчиларга нисбатан тайинланмайди". Ушбу жазони ўташ айбдор вояга етмаганнинг ўз иш жойида, агар у ҳеч қаерда ишламаса, ушбу жазо ижросини назорат қилувчи органлар белгилаб берадиган ўзи яшайдиган ҳудуддаги бошқа жойларда ўтайди. Шунининг алоҳида таъкидлаш лозимки, шахс ўн олти ёшга тўлгандан сўнг меҳнатга лаёқатли ҳисобланишини эътиборга олиб, ўн олти ёшга тўлмаган шахсга нисбатан ахлоқ тузатиш ишлари жазосини тайинлашда суд айбланувчининг меҳнат мажбуриятларини бажара олишини аниқлаши, агар ушбу жазони бажаришга шахснинг хоҳиши бўлмаса жазо қўллашнинг самараси бўлмайди. Амалиётдаги муаммо шундаки, вояга етмаган шахс асосан коллеж, лицей талабаси ёки мактаб ўқувчиси бўлади, унга нисбатан ахлоқ тузатиш ишлари жазоси тайинланса, мажбурий таълим принципига зид келиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 84¹-моддасида вояга етмаганларга нисбатан озодликни чеклаш жазоси белгиланган бўлиб, ушбу жазо тури Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 10 августдаги ЎРҚ-389-сонли Қонуни билан киритилган. Ушбу жазо суд томонидан маҳкумга нисбатан яшаш жойини у ёки бу сабаб билан тарк этишни бутунлай таъинлашдан ёки сутканинг муаян вақтида яшаш жойидан чиқишни чеклашдан иборат бўлиб, у бир ойдан беш йилгача муддатга тайинланади ҳамда суд томонидан белгиланадиган органлар назорати остида ўталади. Ушбу жазо чораси, эътибор берадиган бўлсак, вояга етганларга нисбатан бир ойдан беш йилгача, вояга етмаганларга нисбатан олти ойдан икки йилгача тайинланиши белгиланган.

Шунингдек, Жиноят кодексининг 50-моддасига биноан, озодликдан маҳрум қилиш маҳкумни жамиятдан ажратиш жазони ижро этиш колонияси ёки турмага жойлаштиришдан иборатдир жазо тури бўлиб, ушбу жазо умумий қоидага кўра, бир ойдан йигирма йилгача муддатга белгиланади ҳамда юқоридаги Кодекснинг 85-моддасига кўра, вояга етмай туриб ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этган, эҳтиётсизлик оқибатида жиноят содир этган ёхуд қасддан унча оғир бўлмаган жиноят содир этган шахсларга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланмайди.

Аҳамиятли жиҳати шундаки, вояга етмаганларга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш жазоси мазкур Кодекснинг 85-моддасида олти ойдан ўн йилгача муддатга тайинланади, ушбу Кодекс 86-моддасининг **иккинчи**, **учинчи** ва **тўртинчи** қисмларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно, деб белгиланган. Ваҳоланки, вояга етмаганларга тайинланадиган ушбу жазонинг минимал даражаси вояга етган шахсларга тайинланадиган минимал даражадан ҳам кўп ҳисобланади.

Шунингдек, ЖКда озодликдан маҳрум қилиш жиноят содир этиш пайтида ўн уч ёшдан ўн олти ёшгача бўлган шахсларга нисбатан:

б) оғир жиноят учун — олти йилгача;
в) ўта оғир жиноят учун — ўн йилгача муддатга тайинланади.

Озодликдан маҳрум қилиш жиноят содир этиш пайтида ўн олти ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган шахсларга нисбатан:

б) оғир жиноят учун — етти йилгача;
в) ўта оғир жиноят учун — ўн йилгача муддатга тайинланади [4], деб кўрсатилган.

Вояга етмаганларга нисбатан қўлланиладиган озодликдан маҳрум қилиш жазоси бошқа жазоларга нисбатан алоҳида аҳамиятга эга, яъни бунда содир этилган жиноят учун инсонни жамиятдан ажратиш, уни озодликдан маҳрум қилиш, унинг муайян ҳуқуқларини чеклаш, унга давлат номидан мажбурлов чораларини қўллаш назарда тутилади. Озодликдан маҳрум қилиш вояга етмаган маҳкумга, айниқса озодликдан маҳрум қилишга биринчи марта ҳукм қилинган шахсларга жуда кучли таъсир кўрсатади, ижтимоий адолатни тиклашга, янги жиноятлар содир этилишининг олдини олишга кўмаклашади. Бундан ташқари, мазкур жазонинг жиддий чекловлари мавжуд, яъни ушбу жазо шахсни жамиятдан ажратишдан ташқари, эркин ҳаракатланиш, дам олиш вақтини танлаш, меҳнат фаолияти турини, яқинлари ва қариндош-уруғлари билан мулоқот қилиш ҳуқуқларини чеклаш билан боғлиқдир.

Юқоридигилардан келиб чиқиб, шунингдек Ўзбекистон Республикасида олиб борилаётган сиёсатнинг моҳиятига мос равишда вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини кафолатлаш ҳамда мамлакатнинг халқаро доирада вояга етмаганларнинг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилишдаги мавқеини яхшилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Жиноят ва Жиноят процессуал кодексларини янги таҳрирда қабул қилиш долзарб вазифалардан биридир. Бундан ташқари, ушбу вазифанинг долзарблиги 2020-йил давлат дастурига киритилганлигида ҳам ўз исботини топган.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. - Т., 2017. -6-сон, 70-модда.
2. <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>
3. Холиқулов У.Ш. Вояга етмаганларга жазо тайинлашнинг ўзига хос хусусиятлари. –Т., 2006.
4. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. -.2017 йил, 6 сентябрь. -442-сон.

(Тақризчи: Т.Абдуллаев, фалсафа фанлари доктори, профессор).